

leža, ki ga je imelo stsl. slovstvo pri njihovem nastanku.

V poglavje o zgodovini slovanske filologije sodita prispevka S. B. Bernštejna (Moskva), ki govori o postopni uveljavitvi fonološke razlage psl. glasovnega razvoja v slavistiki, ter F. Jakopina o Nahtigalovi korespondenci s sodobnimi znamenitimi jezikoslovci.

Treba je še reči, da je *Nahtigalov zbornik* izredno hitro izšel, že 6 mesecev po simpoziju. Izdaja takšnih mednarodnih jezikoslovnih publikacij, ki so ponavadi v več jezikih (v *Nahtigalovem zborniku* so prispevki v 11 jezikih in 4 pisavah), je namreč zvezana s številnimi tehničnimi težavami, tako da se lahko delo neredko zavleče za več let. Da je *Nahtigalov zbornik* dosegel na tem področju pravi rekord, je predvsem zasluga urednika in njegovih sodelavcev, ki so, kolikor se je le dalo, sami opravili organizacijsko, tehnično in korekturno delo. Knjigo poživljajo fotografije *Nahtigala* v družinskem in jezikoslovnem krogu ter posnetki nekaterih pism iz njegove korespondence, dragocena pa bo vsem slavistom tudi zaradi ponekod prav obširnih in izčrpnih bibliografij z najrazličnejših področij stroke.

Aleksandra Derganc
Filozofska fakulteta v Ljubljani

Slovar asociativnih norm ruskega jezika

Slovar' asociativnyh norm russkogo jazyka. Pod redakcijej A. A. Leont'eva. Izdatel'stvo Moskovskogo universiteta 1977, 192 str.

Vprašanja pomenoslovja postajajo v zadnjih desetletjih čedalje bolj pomembna v teoretičnem in praktičnem jezikoslovju. Tudi psiholingvistika šteje med svoje osnovne naloge proučevanje besednih pomenov, njihovih zvez in razmerij v okviru enega jezika, pa tudi odnosov med sorodnimi in nesorodnimi jeziki. Ena od možnosti za ugotavljanje pomenskih stikov med besedami je tkm. asociativni eksperiment, ki ga je uporabila skupina sovjetskih jezikoslovcev in psihologov. (A. A. Leont'ev in drugi); v pričujočem slovarju srečamo prve ugotovitve, katerih vrednost seže čez meje rusistike.

Ruski asociativni slovar bo zajel 500 gesel (besed-dražljajev), ki so jih izbrali po kriteriju pogostnosti. V prvi knjigi je ra-

zen uvodnih poglavij, ki pojasnjujejo predmet in metode dela, razporejenih po abecednem redu 196 enot, v drugi knjigi jih bo še nekaj nad 300, z dodatnim obrnjenim slovarjem in indeksi.

Prvi poskusi o besednih asociacijah segajo že na začetek našega stoletja (A. Thumb, K. Marbe, Experimentelle Untersuchungen über die psychologischen Grundlagen der sprachlichen Analogiebildung. Leipzig 1901), vendar se zbirka slovarjev asociativnih norm pravzaprav začenja z delom Kent — Rosanoff, A study of association in insanity (1910); avtorja sta izbrala 100 besed-dražljajev in zapisala besede-reakcije pri tisoč odraslih poskusnih oseb. V naslednjih desetletjih so se ukvarjali največ z asociacijami v otroškem jeziku, v zadnjem času pa je bilo sestavljenih več slovarjev asociativnih norm: za angleščino, francoščino, nemščino, holandščino, poljščino, slovaščino idr., tako da so zdaj že mogoče primerjave.

S poskusi za ruski slovar so začeli leta 1969. Omejili so se na osebe v starosti 16—50 let z višjo ali visoko izobrazbo, katerih materinščina je ruski jezik. Zaradi udobnosti so največkrat izbrali študente (študentke), vendar v različnih univerzitetnih mestih. Sodelovalo je okrog 700 oseb, pri nekaterih posebej označenih geslih pa samo okoli 200. Poskusna oseba je morala na dano besedo-dražljaj odgovoriti z besedo-reakcijo v odmerjenem (seveda zelo kratkem) času. Tako je nastal ob vsakem geslu (dražljaju) spisek besed (reakcij), ki so v slovarju razvrščene po pogostnosti; sezname obsegajo od 120—180 besed pri poskusih s 600—700 osebami in približno polovico manj pri poskusih z 200 osebami. Reakcije se delijo na paradigmatične in sintagmatične; pri prvih je npr. reakcija na samostalni drug samostalni (roka — noga), pri drugih pa npr. pridevnik (jezik — ruski). Razmerje med paradigmatičnimi in sintagmatičnimi reakcijami je odvisno predvsem od besedne vrste dražljaja, od jezika, od starosti poskusne osebe (otroci imajo več sintagmatičnih reakcij), od zvočne podobe besede, od njene udeležbe v frazeologemih itd. Za angleščino so izračunali, da je reakcija na samostalni v 70 % samostalni, na pridevnik v 50 % pridevnik (črn — bel), pri glagolu pa samo v 35 % glagol (začeti — končati).

O naravi spiska besed-reakcij in o vrednosti asociativnega eksperimenta za proučevanje semantike razpravljata v drugem

uvodnem poglavju A. P. Klimenko in A. E. Suprun. Opirata se na strukturo asociacij J. Deesea (1965), na znano delo C. Osgooda in soavt. o merjenju pomena (1957) in predvsem na rezultate in izkušnje A. P. Klimenko, Vprašanja psiholingvističnega proučevanja semantike (1970). Ko primerjata posamične reakcije in reakcije poskusne osebe, ki je odgovarjala na en dražljaj z nizom besed, ugotavljata, da gre v teh nizih v bistvu za mešanje reakcij na začetni dražljaj (geslo) in reakcij na predhodne reakcije. Zato je za ocenjevanje semantične bližine ali oddaljenosti med dražljajem in reakcijo najbolj zanesljiva metoda, ki ugotavlja prvo asociacijo pri dovolj velikem številu poskusnih oseb. Seveda pride tudi pri takšni metodi do večjega števila asociatov s frekvenco 1 (in marsikdaj tudi višjo), ki so čisto slučajni in bi težko govorili o pomenski zvezi med njimi in geslom. Vprašanje prepričljive razmejitve med pomensko relevantnimi in nerelevantnimi členi v spisku ostaja prejkoslej nerešeno.

V psiholingvističnih poskusih tako ali drugače analizirajo tudi delovanje jezika kot mehanizma, ki ustvarja (proizvaja) tekst. Ta sposobnost jezika je najbolj vidna v sintagmatičnih reakcijah, a deloma tudi v paradigmatičnih. Rezultati asociativnega poskusa kažejo tudi na zvezo med najbolj pogostnimi, asociati in frekvenco besed. Tako ima npr. dražljaj *otvečat'* 9% reakcijo *sprašivat'*, medtem ko ima dražljaj *sprosit'* 20% reakcijo *otvetit'*, kar popolnoma ustreza frekvenčnemu razmerju 130:245 v slovarju E. A. Štejnfel'dt. Po sintagmatičnih odgovorih (reakcijah) v asociativnem poskusu lahko pridemo do najbolj tipičnih zvez z besedami-dražljaji; na glagol *videti* se navežejo npr. prislovi *daleč, slabo, dobro*, na samost. *voda* pa pridevniki *hladna, čista, topla, motna, mrzla, destilirana, umazana, morska, mineralna*. Posebno zanimive so reakcije ob večpomenskih besedah in homonimih. Poskus namreč zelo očitno pokaže, kateri pomen je resnično prevladujoč v živem današnjem jeziku; velikokrat pride do občutnih premikov v primerjavi s stanjem v slovarjih. Ruski samostalnik *svet* ima v pomenu »svetloba« frekvenco 95, v pomenu »svet« pa 40; toda skoraj vsi odgovori (asociati) se nanašajo na pomen »svetloba«, kar nedvomno dokazuje, da se drugi pomen umika v zgodovino.

Pomenske informacije, ki jih dobimo iz asociativnega poskusa, se pogosto ujema-

jo z ugotovitvami drugih postopkov, npr. komponentne ali distributivne analize. V pomensko sorodni ruski trojki *rabota, trud, delo* se na prvem mestu kot najbližji izdvoji par *rabota-trud*, na drugem *delo-rabota* in šele na tretjem *trud-delo*; primer dokazuje, da izsledke asociativnih poskusov lahko s pridom uporabljamo pri študiju sinonimike in antonimike. Mimo podatkov asociativnega slovarja ne bodo mogli razlagalni slovarji tako pri razvrščanju najbolj značilnih zvez kakor tudi pri ločevanju in določanju pomenov. Zato ni pretirana trditev avtorjev, da bodo najbolj pogostne (trdne) asociacije pomagale razreševati nekatera temeljna vprašanja semantičnih modelov slovarja.

Razumljivo je, da so besedne reakcije poskusnih oseb v veliki meri odvisne od okolja, od zgodovinskih izkušenj, od civilizacije in kulture, od družbeno-političnih razmer itd. V poglavju Medkulturni aspekt asociacij ugotavlja A. A. Zalevskaja, da je npr. najpogostejša reakcija na izhodiščno besedo za *škarje* pri Američanih glagol *rezati*, medtem ko je ta zveza pri Kazahih, Uzbekih in Kirgizih zelo redka; namesto tega prevladujejo zveze z besedami *ovca, pastir* (striženje ovc!). Zanimive so tabele s primerjavami najpogostejših reakcij na izhodiščne besede *lačen, kruh, maslo, sadež* pri Američanih, Francozih, Nemcih, Poljaki, Rusih in omenjenih srednjeazijskih narodih.

Za ilustracijo nekaj podatkov iz slovarja. Pri prvem geslu *babuška* je najpogostejša reakcija *deduška* (204 od 624), na drugem mestu je *staraja* (78); potem pogostnost pada takole: *staren'kaja* (56), *dobraja* (35), *moja* (28), *staruška* (21), *horošaja* (14), *vnučka, milaja, sedaja* (8), *očki* (7), *ded, starost', staruha* (5) (pomotoma nastopa *staruha* še enkrat s frekvenco 1), v *platke, ljubimaja, rodnaja, umerla* (4), *daleko, morščiny, rodstvennik* (3), *vjazanie, vjažet, dobrota, moja babuška, nadvoe skazala, naša, predki, sedina, staraja ženščina, unnaja, ušla* (2). Medtem ko so našti asociati tako ali drugače vzročno povezani z *babuško* in njenimi lastnostmi, srečamo v večini reakcij s frekvenco 1 (in teh je 96) kaj nenavadne »enkratnice« od lastnih imen *Kijev, Nataša* do rekla *carstvo jej nebesnoje*. V naslednjih primerih navajam samo najmočnejši asociat: *bežat' — bystro, belyj — sneg, bilet — v kino, bol'šoj — malen'kij, bumaga — belaja, vernut'sja — domoj, vojna — mir, vstreča — neožidannaja, gost' — nezvanyj, dat' — vzjať*,

dosta' — knigu, djadja — tetja, žizn' — smert', istorija — KPSS, kurs — lekcija, ljubit' — nenavidet', ljudi — zveri, nadeja't'sja — na lučše, okazat'sja — v bede, pisat' — pis'mo, postupit' — v institut, pravo — na trud, razgovor — ser'eznyj, sdaval' — ekzamen, smysl — žizni, itd. Nekatero zveze najbrž preveč zgovorno izdajajo, da so bile poskusne osebe študenti (študentke), saj bi v drugih plasteh ljudi dobili na prvem mestu gotovo drugačne asociate. Precej povedni so ob geslu *škola* nekateri enkratni odzivi, kot so *adskij trud, gadosť, katorga, košmar, muka, otvratitel'no, plohaja, užas* (str. 188).

Čeprav avtorji na prvem mestu omenjajo praktično vrednost asociativnega slovarja (koristil naj bi predvsem sestavljavcem učbenikov in slovarjev ruskega jezika za tujce), ni dvoma, da bo ob previdni uporabi utrdil tudi svojo jezikoslovno veljavo na leksikalno-semantičnem področju, verjetno pa bo njegovo ceno spoznala še stilistika in literarna veda.

Franc Jakopin
Filozofska fakulteta v Ljubljani

Leksikon slovaških humanistov

Josef Kuzmík: Slovník autorov slovenských a zo slovenskými vzt'ahmi za humanizmu I., II. 1492—1650. Matica slovenská. Martin 1976. Strani 963.

V zadnjih tridesetih letih se slovaški znanstveniki intenzivno ukvarjajo z raziskovanjem kulturnega življenja na Slovaškem (Gornja Ogrska) pred razsvetljenstvom.

Že med obema vojnama so nekateri posamezniki posvečali tej problematiki pozornost, čeprav je bilo raziskovalno delo osredotočeno na kulturna dogajanja v devetnajstem stoletju. V letih 1929—1934 je Matica slovaška izdala Riznerjevo bibliografijo *Bibliografía písomníctva slovenského ... do konca roku 1900 I.—VII.* To je prvo temeljno delo, ki je odkrilo značilnosti obdobja do osemnajstega stoletja. Po drugi vojni sta izšla še dva dela (Doplňky) k tej bibliografiji. Sestavila sta ju J. Ormisi in J. Mišianik; ta je do svoje smrti (1972) vodil skupino znanstvenikov, ki se ukvarjajo s starejšo slovaško književnostjo.

Povojne raziskave so prinesle nove poglede na celotno problematiko. Leta 1958

so izdali *Dejiny staršej slovenskej literatúry*, šest let kasneje je izšla *Antológia staršej slovenskej literatúry* in sintetično Mišianikovo delo *Pohl'ady do staršej slovenskej literatúry*.

Kuzmíkov Slovník... lahko po obsegu in izboru uvrstimo med temeljna dela. Avtor se ni omejil le na književnike, ampak je v delo uvrstil znanstvenike, ki so delovali na Slovaškem, ne oziraje se na njihovo narodnost: tuje avtorje, ki v svojih delih omenjajo Slovaško, in domače avtorje, ki so živeli in delovali zunaj slovaškega ozemlja.

Delo obsega 1400 gesel, razvrščenih po abecednem redu. Pri vsakem geslu je ustrezna literatura. Gesla obsegajo biografske in bibliografske podatke.

Slovník ima več kazal, in sicer:

1. imensko kazalo, v katerem navaja različna imena avtorjev, s katerimi so se podpisovali;
2. kazalo krajev, kjer so se avtorji rodili, živeli in umrli;
3. kazalo avtorjev po znanstvenih panogah.

Delo zaključuje z bibliografijo temeljnih literarnozgodovinskih del, ki se nanašajo na obdobje slovaškega humanizma.

Slovaški humanizem je nastajal in se razvijal v zelo zapletenih družbeno-političnih okoliščinah. Po ogrskem polomu leta 1526 so na Slovaško prenesli državno (Bratislava) in cerkveno upravo (Trnava). Na Slovaškem so se takrat križali politični interesi ogrskih fevdalcev in habsburške dinastije, pretresale so jo protiturške vojne, vstaje, boj reformacije s protireformacijo. Slovaška je imela v tem obdobju močne kulturne vezi s Češko in reformacijsko Nemčijo, imela je razvito šolstvo in jezuitsko univerzo (Trnava), ustanovljeno leta 1635, odlične luteranske liceje v več mestih (Levoča, Prešov, Košice itd.), tiskarne, ki so tiskale knjige v latinskem, nemškem, madžarskem in češkem jeziku (češčino so sprejeli protestanti za svoj liturgični jezik, a so jo v kasnejših obdobjih močno slovakižirali). Idejni tokovi so prodirali na Slovaško z Dunaja, Prage in nemških univerz, na katerih so študirali predvsem protestanti. Ustvarjalci slovaške književnosti so bili večinoma duhovniki obeh konfesij, živečih na perifernih fazah, v mestih in vaseh.